

Weissenburg (Wizzenburch) megnevezést (l. MELICH: MNy. V, 165).

7. A "nándor" Fehérvár-tól további, egyenes út vezet – viszonylagos időbeli közelséggel is – a Kárpát-medencei Fehérvár-akhoz, melyek keletkezése mind Gyulafehérvárra, mind Székesfehérvárra vonatkozóan a X. századra megy vissza. Az eddig jelzett névtani folyamat ezeknél is tovább tart, a párhuzamos névalakok ugyanolyan jelleggel jelentkeznek: Gyulafehérvár: 1081: *Bellagradensi* (< szl. *Bělgřadъ*), 1134: *Albae Civitatis*, 1265: *castrī Albensis*, 1274: *Alba Jule*, 1298: *Wizzenburgensis*, 1488: *Gyulafeyervár*, XVI. sz.: *Bălgřad* (román < szláv), XVII. sz.: *Alba Iulia* (másodlagos román) stb. (l.: MELICH, HonfMg. 4, 35, 242; GYÖRFFY II, 143; Kiss, FNETSz. I, 551); – Székesfehérvár: 1000: *Albam Civitatem*, 1001: *Civitate Albensi*, 1038: *Weyssenburg*, 1055: *Feheruaru*, 1077–83: *Alba*, 1098: *Belegrave* stb. (l. GYÖRFFY II, 363; Kiss, FNETSz. II, 546). Mindez azonban már túlmegy tárgyunkon, illetőleg csak a tárgyalt magyar névadási folyamat végkifejlete felé mutat.

8. MELICH (HonfMg. 9) azt észrevételezte, hogy ahol a 'fehér + vár' szemantikájú névadás egykori szláv területen fölmerül, többségében kimutathatóan török előzményre megy vissza. Bár erre a jelenségre bizonyos mértékben magyar viszonylatban is mutatnak nyomok, a típus van annyira univerzális jellegű, illetőleg érvényesüléséhez szolgál annyi közös tárgyi alap és szemléleti háttér, hogy – amint az egyes neveknél erre külön is rámutattam – a tükörfordításos lehetőségeket ne abszolutizáljuk, s a magyarra se mondjunk ki általánosabb származtatási tételket. Legföljebb annyi látszik itt valószínűnek, hogy a magyarság e névadási móddal mint típussal feltehetően török nyelvi környezetben ismerkedett meg, amit az időrendi, nyelvföldrajzi és történeti viszonyok hoztak magukkal. A mi szempontunkból a leglényegesebb az, hogy a szóba hozott névadási folyamat a magyar nyelvtörténeti múltba messze visszanyúlik.

BENKŐ LORÁND

* * *

AZ ENSZ FÖLDRAJZINÉV-EGYSÉGESÍTÉSI TEVÉKENYSÉGE

1. A névtan művelői előtt ismert tény, hogy a térképek jelentős mennyiségben és változó minőségben tartalmaznak földrajzi neveket. Bár az utóbbi évtizedekben jelentős minőségi javulás történt a földrajzi nevek térképi alkalmazásában, a külföldi és hazai tapasztalatok mégis azt mutatják, hogy sok javulásra van szükség. A minőségi ingadozások oka, hogy a térképek közvetlen készítői kevés vagy semmilyen ismerettel sem rendelkeztek és rendelkeznek a földrajzi nevek alkalmazásának nyelvi (nyelvészeti és helyesírási) vonatkozásairól, hogy a térképkészítési utasítások ezen a területen általában kevés útmutatást adnak, továbbá, hogy a gyakorlatban ezt a keveset sem mindig tartják be. Még több gond jelentkezik, amikor más országokról készítenek térképet, így idegen

nyelvű, gyakran más írásrendszerű földrajzi nevek használatára kerül sor.

Az előzőekben vázoltak alapján érthető, hogy a földrajzi nevek nemzetközi méretekben legnagyobb "fogyasztója", a külföldi területekről legtöbb térképet előállító Egyesült Államok kezdeményezésére indult meg az ENSZ keretében a *nemzetközi egységesítés*. Ez a kezdeményezés minden jelentős térképészettel rendelkező országban visszhangra talált, mert hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetközi egységesítési törekvések jelentős mértékben segítik és támogatják az egyes országok saját, belső, vagyis nemzeti egységesítését. Kiderült ugyanis, hogy a földrajzi nevek térképi alkalmazása világszerte azonos gondokkal jár; az egy területre ismert valamennyi névnek a térképi ábrázolás igényei szerint végzett mennyiségi szűrése után a lehetséges változatok közül a legmegfelelőbbet kell kiválasztani, egységes írásmódról kell gondoskodni a nyelvjáráások, a kisebbségi (nemzetiségi) nyelvek és a helyesírás szempontjainak figyelembevételével. E felsorolásból is látható, hogy a helyes név megállapításához sajátos nyelvi ismeretekre és a szakszerűséget biztosító eljárásokra van szükség. A következőkben vázolt ENSZ-tevékenység ezen ismeretek elsajátításához, illetve eljárások megismeréséhez nyújt segítséget.

Fontos eleme az ENSZ keretében végzett munkának, hogy igen sok információ, pl. a nevek egységesítésére szolgáló névtárak, latin betűs átírási rendszerek stb. a konferenciák, ülésszakok és regionális tanácskozások résztvevőin keresztül jutnak a térképészek tudomására. Az ilyen alkalmakkor közzétett anyagok gyors és hasznos segítséget jelentenek, többek között azért is, mert mód van a névtárak, átírási rendszerek összehasonlítóval való közvetlen megbeszélésre is.

Mint a nyelvbe történő minden mesterséges beavatkozás, az egységesítés is azzal a veszéllyel jár, hogy a kelleténél merevebb módszereket szorgalmaz. Látni fogjuk, hogy ez a jelenség elsősorban az *exonimákkal és a nemzetközi átírási rendszerekkel* kapcsolatos határozatokban jelentkezik. Lényeges tudni azonban, hogy az ENSZ földrajzi nevekre vonatkozó minden határozata csupán ajánlás!

2. A *földrajzinév-egységesítés* elsősorban a térképészetben használt szakkifejezés, melyet 1987-ben a következők szerint határoztak meg: "Adott topográfiai részletre alkalmazott és meghatározott grafikus forma vagy formák, illetve ezen forma vagy formák alkalmazási feltételeinek előírása, ajánlása" (Technical terminology employed in the standardization of geographical names. Glossary No. 330/Rev. 2. United Nations Secretariat, Department of Conference Services, Translation Division, 24 July 1987, 64. old.: 'geographical name standardization'). Ezt kiegészíti egy másik meghatározás, mely szerint az *egységesített földrajzi név* "Egy név, melyet valamely hivatalosan vagy jogszabály alapján létrehozott testület előnyben részesítendő névként állapít meg" (id. mű, 51. old.: 'standardized name').

Az idézett meghatározások erősen általánosított formában azt állapítják meg, hogy a föld vagy valamely más égitest felszínének egy meghatározott részlete akkor rendelkezik egységes névvel, ha egy kiválasztott vagy megállapított, a használt írásrendszer követelményeinek megfelelően minden részletében pontosan meghatározott egyedi, írott (ezért: grafikus) alakú neve van.

3. A földrajzi nevek egységesítésében két egymástól elválasztható, de mégis szorosan összekapcsolódó területet különböztetünk meg: *nemzeti és nemzetközi egységesítést*. Ahhoz ugyanis, hogy az előzőekben leírt

egységesítés nemzetközi méretekben megvalósuljon, elengedhetetlenül szükséges az országokon belüli egységesítés. A *nemzeti egységesítés* lényege, hogy egy országon belül állapítanak meg az egységesség feltételeinek megfelelő neveket.

A nemzeti egységesítéshez közvetlenül kapcsolódik a *nemzetközi egységesítés*. Ennek az ENSZ-ben megállapított meghatározása a következő: "... az a tevékenység, melynek célja lehetséges maximális egyöntetűség a Földön található valamennyi földrajzi név és a naprendszer más égitestjein található helynevek alakját illetően a nemzeti egységesítés és/vagy nemzetközi megállapodások útján, beleértve a különböző írásrendszerek közötti megfelelések létrehozását" (id. mű: 65. o. 'international geographical name standardization'). (Látható, hogy mind a két előző fogalom angol nyelvű megfelelőjéből inkább a 'szabványosítás' szó következne. Az ENSZ tevékenységében való részvétel során azonban a magyar térképészek úgy találták, hogy 'egységesítés' szavunk jobban kifejezi e folyamat lényegét, mint a pontosabb fordításból adódó 'szabványosítás'.)

4. A fenti meghatározásokból jól érzékelhető, hogy a földrajzi nevek sok gondot okozó térképi használata lényegesen egyszerűbbé válik, ha az egyes országokon belül a nevek minden típusában egy részletre egy pontosan megállapított nevet választanak ki, ezt a stabilitás érdekében hivatalossá teszik, majd nemzetközi megállapodások útján gondoskodnak arról, hogy az egyes országok nem csupán a saját területükről készített térképeken, hanem a határaikon túli területek térképi ábrázolásai során is (ebben az esetben más országok által) egységesített neveket használjanak. A következőkben olvasható részletes tájékoztatásból ki fog derülni, hogy az egységesített név rendszerint egy természetes úton keletkezett név hivatalos szentesítése mesterséges névadással.

Az ENSZ keretében 1960 óta folyik az a tevékenység, mely lényegében a fenti alapgondolat kibontása. Röviden vázolom azokat a szervezeti kereteket, melyek között ez a tevékenység létrejött és jelenleg is folyik.

1960-ban az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa (ECOSOC, ide tartozik a térképészet nemzetközi összehangolása és támogatása) ad hoc szakértői csoport felállítására hozott határozatot. A határozat szerint a csoportnak "meg kell vizsgálni a földrajzi nevek országokon belüli egységesítésének technikai problémáit, beleértve egy nyilatkozat elkészítését a felmerülő általános és regionális problémákról, továbbá az egyes országok saját neveinek egységesítésében követendő – elsősorban nyelvészeti – eljárásokra vonatkozó tervezett ajánlások összeállítását..." (ECOSOC XXVII. ülészak 715 A sz. határozata). A csoport munkáját Meredith F. Burrill, az Egyesült Államok képviselője mint elnök irányította. Valószínűleg tőle származott a kezdeményezés, hogy az ENSZ foglalkozzék a földrajzi nevek egységesítésével. A csoport tagjai francia, brit, iráni, guatemalai és kínai szakértők voltak.

A csoport a fenti szempontok alapján nyilatkozatot készített az ECOSOC XXXI. ülészakára számára (International Co-operation on Cartography. Report of the Group of Experts on Geographical Names. In: World Cartography, Volume VII, UN Publication, New York, 1962.). A nyilatkozat a problémák felsorolását, továbbá ajánlásokat tartalmazó fejezetekből és a fontosabb szakkifejezéseket meghatározó mellékletből állt, ezenkívül egy nemzetközi konferencia összehívását javasolta. A tartalmat jól érzékeltetik a feltett kérdések, pl. "Hogyan állapítsuk meg az egységesítésre javasolt nevet és helyes alakját? Milyen súlya lehet a

közvetett nevek használatának, a helyszíni vizsgálattal megállapított helyi használatnak vagy bizonyos feltételek mellett a történeti adatoknak? Hogyan állapítsuk meg a természeti alakulatok kiterjedését, melyekre a nevek vonatkoznak, pl. egy hegység vagy egy öböl határait? Hogyan válasszunk ki egy nevet olyanok közül, melyek mindegyikének van valami alapja az elfogadásra? Hogyan kezeljük az írásbeliség nélküli nyelvek és (az írásbeliséggel rendelkező vagy nem rendelkező) kisebbségi nyelvek neveit, illetve a nyelvjárási és a fő nyelv regionális változatát követő neveket?"

A 21 ajánlás döntően a problémák felsorolásában feltett kérdéseket válaszolja meg. Ha a válaszok nem is minden részletre kiterjedőek, mindenképpen tartalmazzák a lehetséges megoldások szervezeti kereteit, és rendre utalnak az egyes országokban lehetséges sajátos körülményekre. Az egyes ajánlások nemzeti névtestületek létrehozását, a nevek kiválasztására vonatkozó irányelvek kidolgozását javasolják, a többször előforduló nevek kezelésére vonatkozó szempontokat adnak meg, tanácsokat adnak a kisebbségi nyelvű nevek alkalmazására stb.

5. A szakértői csoport beszámolójára kapott pozitív állásfoglalások alapján az ENSZ főtitkára 1967-re Genfben összehívta az első ENSZ Földrajzinév-egységesítési Konferenciát. Azóta ötvenként rendszeresen megtartott konferenciák követik egymást: 1972: London, 1977: Athén, 1982: Genf, 1987: Montreal.

6. Már az első konferencián eldöntötték, hogy a konferenciák közötti időszakban a konferencián hozott határozatok megvalósításának irányítására és szervezésére állandó szakértői testületet hoznak létre, hivatalos nevén ENSZ Földrajzi Névi Szakértői Csoportot (a továbbiakban: szakértői csoport; ez nem azonos az előzőekben jelzett csoporttal, mely tevékenységét az ismertetett nyilatkozat elkészítésével befejezte). A szakértői csoport ún. nyelvi-területi régiók képviselőiből áll, a csoport elnökét az öt évenkénti konferencia választja. A nemzetközi egységesítésben e szakértői csoport tevékenysége a konferenciákhoz képest ugyan alacsonyabb szintnek felel meg, az érdemi tevékenység szempontjából mégis sokkal fontosabb.

A konferenciákon és a szakértői csoport munkájában való részvétel egyaránt a küldő ország megfelelő intézményének költségére történik. A különbség csupán annyi, hogy a konferenciákon a küldöttek kormányukat képviselik (a részvételhez külügyminisztériummegbízólevélre van szükség), a szakértői csoport ülészeit (ahogyan ezeket a tanácskozásiakat nevezik) elegendő a megjelenés, a hozzáértés, és természetesen (ez mind a két összejegyzetben érvényes) az ENSZ valamelyik tárgyalási nyelvének az ismerete. A szakértői csoport ülészeit a gyakorlatban azon országok szakértői vesznek részt rendszeresen, amelyek a már említett nyelvi-területi régiókon belül erre megbízást kapnak. Ez természetesen főleg azokra a szakértőkre vonatkozik, akik a csoport munkáját irányítják (pl. elnök, titkár, tehát őket is országuk küldi) és akik a munkacsoportok valamelyikének tevékenységéért felelősek.

A szakértői csoport ülészeit (eltekintve az egyes konferenciákhoz csatlakozó rövid, formális összejegyzetelektől) eleinte New Yorkban, majd Genfben tartotta a következő években; 1967., 1970., 1971., 1972., 1973., 1975., 1977., 1979., 1981., 1982., 1984., 1986., 1987. és 1989. A konferenciák és a szakértői csoport titkársági feladatait az ENSZ térképészettel foglalkozó részlege látja el, ez pedig az ENSZ hierarchiájában felülről lefelé a következő helyet foglalja el: Fejlesztési Technikai Együttműködési Főosztály (Department of Technical

Co-operation for Development) : Természeti Erőforrások és Energia Osztálya (Natural Resources and Energy Division) : Infrastruktúra csoport (Infrastructure Branch).

A következőkben említett titkárság vagy ENSZ-titkárság a gyakorlatban ezt a csoportot jelenti.

7. Az ENSZ földrajzinév-egységesítési tevékenységének harmadik szintje a nyelvi-területi régiókban folyik. Az 1987. évi konferencián hozott kiegészítő határozattal jelenleg a következő régiók léteznek:

1. Közép-afrikai
2. Kelet-afrikai
3. Arab
4. Kelet-ázsiai (Kína nélkül)
5. Délkelet-ázsiai és délnyugat-csendes-óceáni
6. Délnyugat-ázsiai (az arab országok nélkül)
7. Kelta
8. Kínai
9. Holland és német nyelvű
10. Kelet-közép- és délkelet-európai (ide tartozunk mi)
11. Keleti-földközi-tengeri (az arab országok nélkül)
12. Indiai
13. Latin-amerikai
14. Észak-európai
15. Újlatin-hellén
16. Szovjetunió
17. Egyesült Királyság
18. Egyesült Államok és Kanada

Látható, hogy egyes régiók csak egy országból állnak, pl. Kína, Szovjetunió, Egyesült Királyság. Nem látható, de gyakorlatilag egy országot, Izraelt jelenti a 11., Írországot a 7. régió. A 12. régió nemcsak Indiát, hanem Pakisztánt, Bangladest és Nepált is magába foglalja.

Bár a fenti területi-nyelvi tagolódás a legtöbb esetben egyértelműen kijelöli az egyes országok helyét, nincs megszabva, hogy melyik ország melyik régió munkájában vesz részt, illetve a részvételről (akár egyidejűleg több régióban is) maguk az országok döntenek.

A 10. régióba rajtuk kívül Csehszlovákia, Lengyelország, Jugoszlávia és Bulgária tartozik. Megállapodás alapján a szakértői csoportban jelenleg Csehszlovákia képviseli a régiót. A képviselőt általában az egyes országok térképészeti intézményei látják el egymást váltva a konferenciák közötti ötéves időszakonként. Az ötéves ciklus során egy vagy két regionális tanácskozást kell szervezni a konferenciák előkészítésére, ezenkívül a konferenciákon és a szakértői csoport ülészeit meghatározott feladatok végrehajtására, továbbá a földrajzi nevek nemzeti egységesítésében elért eredmények vagy felmerült akadályok megvitatására. Ezenkívül a képviselő ország szakértőt küld a szakértői csoport ülészeit, tájékoztatást ad az ott elhangzottakról. A 10. régió tanácskozásain több-kevesebb rendszerességgel résztvevő a korábbi NDK, ezenkívül Románia és a Szovjetunió is a politikai szempontból kívánatosnak tartott, de a gyakorlatban nem mindig és nem mindenben megvalósult előzetes egyeztetések céljából. A régióhoz való csatlakozási óhaját bejelentette Ciprus, Görögország és Törökország is, de üléseken eddig egyik ország sem vett részt. A regionális elv alapján ebbe a csoportba tartozna Albánia is, de mindeddig távortartotta magát a teljes ENSZ-tevékenységtől. A régió több tanácskozást tartott, ezeken nagyobb-

részt a szakértői csoport ülészakaira és az ENSZ-konferenciákra való felkészülés volt napirenden. A 10. régió tanácskozásai a következő időpontokban és helyeken voltak: 1971: Prága, 1974. és 1976: Budapest, 1978., 1979. és 1981: Varsó, 1984. és 1986: Szófia, 1989: Pozsony, végül 1991: Prága (az utóbbin csak Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország vett részt).

8. Az ENSZ földrajzinév-egységesítési tevékenysége elsősorban a hozott határozatokkal jellemezhető. Ezért a következőkben tárgykörök szerint csoportosítva ismertetem a határozatokat. A határozatokra minden esetben csak egy évszámmal és a hozzá törtvonallal kapcsolt számmal hivatkozom, ami az adott évben tartott konferencián hozott határozat számát jelöli. A konferenciák határozatai a következőkben a felsorolt jegyzőkönyvekben jelentek meg:

1. United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Geneva, 4–22 September 1967. Vol. 1 Report of the Conference. United Nations, New York, 1968 – E/CONF.53/3 (1. konferencia, 1967):

2. Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. London, 10–31 May 1972. Vol. 1 Report of the Conference. United Nations, New York, 1974 – E/CONF.61/4 (2. konferencia, 1972).

3. Third United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Athens, 17 August–7 September 1977. Vol. 1 Report of the Conference. United Nations, New York, 1974 – E/CONF.69/4 (3. konferencia, 1977).

4. Fourth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Geneva, 24 August–14 September 1982. Vol. 1 Report of the Conference. United Nations, New York, 1983 – E/CONF.74/3 (4. konferencia, 1982).

5. Fifth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Montreal, 18–31 August 1987. Vol. 1 Report of the Conference. United Nations, New York, 1988 – E/CONF.79/5 (5. konferencia, 1987).

Látható, hogy a jegyzőkönyvek minden esetben az I. kötet megjelölést kapták. Ennek oka, hogy minden egyes konferencia esetében az egyes országok által benyújtott anyagok teljes szövegét II. kötetként tették közzé. Ezek a (jóval vaskosabb) kötetek a nemzeti és nemzetközi egységesítéssel kapcsolatos igen sok adatot, tájékoztatást, elgondolást tartalmaznak. A következőkben a beszámolókat és állásfoglalásokat tartalmazó köteteket a jegyzőkönyvekével azonos cím elhagyásával sorolom fel: 1. ... Vol. 2. Proceedings of the Conference and technical papers. United Nations, New York, 1969 – E/CONF.53/4.

2. ... Vol. II. Technical papers. United Nations, New York, 1974. – E/CONF.61/4/Add.1.

3. ... Vol. II. Technical papers. United Nations, New York, 1981. – E/CONF.69/4.

4. ... Vol. II. Technical papers. United Nations, New York, 1987. – E/CONF.74/3/Add.1.

5. ... Vol. II. Technical papers. United Nations, New York, 1991. – E/CONF.79/5/Add.1.

A II. kötetek megjelenése a konferenciákhoz képest egyre későbbre tolódik, aminek elsősorban anyagi okai vannak. Az utolsó, 1987. évi konferencia anyaga így valószínűleg csak 1992-ben fog megjelenni.

9. A *nemzeti egységesítéssel* foglalkozó határozatok száma viszonylag csekély, valójában azonban sok további, más megjelöléssel

összefoglalt tárgykör is ide tartozhatna. Az áttekinthetőség érdekében azonban célszerű a kisebb egységekre tagolás.

A nemzeti egységesítés *alapidokumentuma* a 67/4. határozat, mely egy kisebb módosítástól eltekintve valamennyi konferencián és a szakértői csoport ülészekain változatlan formában is alkalmas volt számos vita eldöntésére, és a részletesebb irányelvek megállapítására. Négy ajánlásból áll: (A) névtestületek, (B) földrajzi nevek terepi gyűjtése, (C) földrajzi nevek irodai feldolgozása, (D) több nyelvű területek.

A *névtestületekkel* foglalkozó ajánlás tételesen felsorolja, mi a feladata egy ilyen testületnek, hogyan épül fel, hogyan tagolódhat részekre, hogyan biztosítható hatékonysága, kikkel áll kapcsolatban. Nem felejtkezik meg az ajánlás a nyelvészek bekapcsolásának szükségességéről, a tájékoztatás fontosságáról és a kormányzati szerkezettel való összhangról sem.

A *földrajzi nevek terepi gyűjtése* kapcsán többek között a név írott és szóbeli helyi használatára, a földnyilvántartási okmányok névhasználatára, mai és régi térképi és más források névhasználatára hívja fel a figyelmet. Hangsúlyozza a megnevezett alakulatok jellegére, kiterjedésére és helyzetére vonatkozó adatok fontosságát. Foglalkozik a névgyűjtést végzők képzésének szempontjaival (fonetikai rendszer, grammatikai felépítés, helyesírás, földrajzi köznevek felismerése).

A *földrajzi nevek irodai feldolgozásával* foglalkozó ajánlás azt részletezi, hogy a gyűjtésből származó nevekből hogyan kell a névtestület elé terjeszhető javaslatot összeállítani, illetve, hogy miben kell dönteni. A névjavaslatokkal kapcsolatban pl. a következő szempontok figyelembevételét javasolja: jelenlegi használat, történelmi háttér, több nyelvű területek és írásbeliség nélküli nyelvek kezelése, "hibrid" nevek kerülése, nevek ismétlődésének kerülése, egy alakulatra vonatkozó több név kerülése, a név alkalmazási területének tisztázása, az összefoglaló és a résznevek viszonyának tisztázása, ellenezhető nevek kiszűrése. További részletes szempontok is vannak a sajátos esetek (pl. grammatikai változatok, határozott és határozatlan tulajdonnevek, rövidítések, összetett nevek stb.) kezelésére.

Végül a *több nyelvű területek* földrajzi neveinek megállapítására vonatkozó ajánlások találhatók. Néhány fontosabb tétel: a földrajzi neveket a hivatalos nyelvek és a szükség szerinti egyéb nyelvek mindegyikén meg kell állapítani, a hivatalosan elismert neveket tegyék közzé térképeken és névtárakban.

A *kisebbségi nyelvű nevekkel* még egy ajánlás, a 72/36. foglalkozik. Az északi országok kezdeményezésére olyan határozat született, hogy a több mint egy ország területén előforduló kisebbségek számára fogadjanak el közös helyesírást, és mindenki ezt használja (nem említi, de feltehetően a lapp nyelvre gondoltak).

Ebbe a tárgykörbe tartozik még a 77/4. sz. ajánlás, mely arról szól, hogy a térképeken és másutt, ahol sok földrajzi nevet tesznek közzé, adjanak tájékoztatást arról, hogy ezeket a neveket elfogadta-e valamilyen nemzeti névtestület, és arról is, hogy mi volt a nevek forrása. A 77/16. ajánlás a Görögország és Törökország között Ciprus ügyében folytatott vitát tükrözi, amennyiben azt állapítja meg, hogy "...az illetékes nemzeti névtestület által egységesített név más testületektől történt módosítását az ENSZ nem ismeri el." A 82/7. ajánlás a természeti földrajzi nevek egységesítésére ad külön szempontokat. A 82/9. ajánlás egy olyan kézikönyv összeállítását javasolja, amelyben a nemzeti egységesítés valamennyi szempontja a szükséges bővítésekkel

együtt megtalálható. Ehhez kapcsolódik a 87/23. ajánlás: ebből megtudjuk, hogy a 82/9. ajánlásban említett kézikönyv elkészült, ugyanis konkrét javaslatot tesznek a kézikönyv közzétételére, megjelölve a már említett World Cartography c. ENSZ-periodikát. A 82/3. ajánlás külön foglalkozik a nemzetközi egységesítés tapasztalatainak összegezésével.

Az 1987. évi konferencia hangsúlyozottan foglalkozott a nemzeti egységesítés kérdéseivel, hiszen az említetten kívül további négy ajánlás sorolható ebbe a tárgykörbe: a 87/6. számú az állami intézményeket bátorítja a nemzeti egységesítés támogatására, a 87/9. számú újabb olyan kiadványok közzétételét sürgeti, melyek a nemzeti és nemzetközi egységesítésről adnak tájékoztatást, a 87/12. számú a nemzeti névtestületek ENSZ-beli nyilvántartására tesz ajánlást, a 87/15. ajánlás pedig azokhoz az országokhoz fordul, ahol még nincs nemzeti névtestület, és ilyen megalakítását javasolja.

10. A kor követelményeinek megfelelően számos ajánlás foglalkozik az *adatrendszerekkel*, ezeken belül is a *számítógépes adatfeldolgozással*. Már a 67/3. ajánlás körvonalazza a földrajzi névi adatbázisok létesítéséhez szükséges tennivalókat, a 72/30. számú arra hívja fel a figyelmet, hogy a feldolgozások ne történjenek csonkítások, torzítások, mellékjelelhagyások, a 77/3. számú az adatrendszerek közötti kompatibilitás követelményét állapítja meg, a 82/18. számú azt ajánlja, hogy a következő konferenciák ezt a kérdéskört külön napirendi pontban vitassák meg, a 82/19. számú a földrajzi nevek automatikus feldolgozásával kapcsolatos adatok cseréjének fontosságára hívja fel a figyelmet, a 87/11. számú a gépi feldolgozás érdekében ajánlja, hogy a térképeken világosan különböztessék meg a földrajzi neveket az egyéb írásoktól, végül a 87/17. ajánlás a már kifejlesztett számítógépes rendszerek közötti kapcsolat létrehozására tesz javaslatot.

Az adatrendszerekhez tartozik a *névtárak* ügye is. Kiemelkedő jelentőségű a már említett 67/4. határozat ide vonatkozó része 67/4-E megjelöléssel. Az ajánlás lényege, hogy az egységesített neveket névtárakban közzé kell tenni. Az ajánlás tételesen meghatározza, hogy a néven kívül mit kell a névtárnak tartalmaznia: a névvel jelölt részlet, típusa, a kiterjedés és helyzet pontos leírása, a részek vagy a nagyobb egységek megadása, az igazgatási egység megadása, hivatkozás a térképekre, korábban használt nevek felsorolása; fakultatív módon megadható a nevek nyelvtani neve, száma, határozott vagy határozatlan alakja, hangsúlyhelyzete, hanglejtése, kiejtése a Nemzetközi Fonetikai Társaság (APhI) rendszerében, nem latin betűs nevek esetében a latin betűs átírás (már elfogadott ENSZ-ajánlások szerint). A 72/17. ajánlás a más országokról készített névtárak szerkesztőit arra hívja fel, hogy konzultáljanak az érdekelt országgal, a 77/2. számú a névtárak címlapjára tesz javaslatot, a 72/35. számú ideiglenes névjegyzékek készítését javasolja, melyek a még nem egységesített névanyagot tennék közzé, a 72/15. számú a névtárak bibliográfiájára tesz javaslatot, végül a 77/7. ajánlás a kiejtés jelölésének szükségességét állapítja meg.

Ide kell még sorolnunk a névtárak készítéséhez kapcsolódó jelentős kérdést: a *földrajzi alakulatok jellegének és a földrajzi köznevek helyes formájának megállapítását*. A 67/19-A ajánlás megállapítja, hogy tanulmányozni kell a földrajzi alakulatok természetét és az ezeket az alakulatokat jelölő szavak különféle jelentéseit, a 67/19-B a földrajzi köznevek jegyzékének fontosságára hívja fel a figyelmet. A *földrajzi köznevekkel* foglalkozó legrészletesebb 72/16. ajánlás azt javasolja, hogy minden névtár adjon teljes jegyzéket a típusjelölő szavakról, a

nevekben előforduló földrajzi köznevekről a jelentésükkel és területi előfordulásukkal együtt, a rövidítésekről, esetleg a gyakran előforduló egyéb névelemekről.

11. A térképész számára a névtárak igen fontos forrást jelentenek, de mindenről a névtárakból sem lehet pontos tájékoztatást kapni. Ez a tény vezetett a 82/4. ajánlás megszületésére, amely javasolja, hogy minden ország készítsen területéről *földrajzinév-használati útmutatót*. Az ajánlás a javaslattevő *Ausztria* ilyen anyagát ajánlja mintául, és tételesen fel is sorolja a fontosnak tartott fejezeteket: a földrajzi nevek jogi helyzete, a nyelv vagy nyelvek ábécéje, a földrajzi nevek helyesírási szabályai, kiejtési sajátosságai, a földrajzi nevekben felismerhető nyelvi rétegek, a nyelvjárások és a köznyelv közötti viszony, a nyelvjárási jellegzetességek, nyelvek területi megoszlása, névtételek és határozataik, források, a térképek megértéséhez szükséges szavak szótára, hivatalos térképek rövidítései, igazgatási beosztás.

Az ajánlás megszületésekor már sok ilyen útmutató elkészült. Az 1982. évi konferenciára benyújtott tizenhét útmutató nagyobb része még nem olyan részletes, mint ahogy azt az ajánlás javasolja. Az 1987. évi konferenciára további négy készült el, de ezek is elmaradnak a példaképpül szolgáló osztrák útmutató részletességétől. Valószínűleg ezért született a 87/14. ajánlás, amely sürgeti az útmutatók készítését, hivatkozik a 82/4. ajánlásra, és a titkárság segítségét kéri az útmutatók terjesztésében.

12. Viszonylag kevesebb teret szenteltek a konferenciák az ún. *egyedüli fennhatóságon kívüli területek földrajzi neveinek*.

Az ide tartozó egyik csoport a *két vagy több országhoz tartozó földrajzi alakulatoké*. Az erre vonatkozó 67/8-A és a 72/34. ajánlás az érdekelt (rendszerint szomszédos) országokat, illetve a szakértői csoportot hívja fel, hogy foglalkozzanak az ilyen alakulatok nevével és a teljes kérdéscsoporttal. Ugyanezt ismétli meg a 72/25. számú, majd az ezt módosító 77/20. ajánlás, de konkrétabb javaslatokat is ad, pl.: próbáljanak egyetlen névben megállapodni, ha ez nem sikerül, akkor mindenütt használják minden érdekelt ország nyelvén a neveket. Az ajánlás azért figyelemmel volt bizonyos akadályokra is, amikor megállapította, hogy "...Csak technológiai okok tehetik néha szükségessé, - különösen kis méretarányú térképek esetében - hogy az egyik vagy másik nyelvhez tartozó bizonyos névalakok használatáról lemondjunk." A 82/7. ajánlás a több ország között megosztott természeti tájak jegyzékbe vételét javasolja. Végül, a 87/25. ajánlás még tovább megy, és azt javasolja, hogy a szomszédos országok névtételei szervezzenek közös programokat a közös határukon átnyúló részletek nevének összegyűjtésére és kezelésére.

Sajátos csoportot alkotnak a *tengeri és tengerfenék-domborzati alakulatok*. E névcsoport egységesítését sokáig akadályozták (és még ma is hátráltatják) a tengerjoggal kapcsolatos eltérő nézetek, pontosabban; egységes, nemzetközileg elfogadott egyezmény hiánya arról, hogy a tengerekből és óceánokból mennyi tartozik a parti országokhoz. A legtöbb vitát a halászat és az olajkutatás szempontjából fontos kontinentális talapzatok (selfek) területe okozta. Nem egyszer komoly összecsapás volt pl. Görögország és Törökország képviselői között abban, hogy milyen jogon foglalkozik az egyik ország az Égei-tenger alatt található alakulatokkal, ha az nem az övé. A konferenciákon és a szakértői csoport ülészeit általában nem engedték, de nem tudták mindig megakadályozni az ilyen vitákat.

A vázolt helyzet ellenére több ajánlás született ebben a kérdés-csoportban. A 67/8-B ajánlás a tengerfenék-domborzati nevekben alkalmazott földrajzi köznevek és típusmegjelölések szabályozására, az ilyen új nevek megállapításának egységesítésére tett javaslatokat, figyelembe véve más illetékes nemzetközi testületeket és szervezeteket is. Az 1972. évi konferencián hirtelen megnőtt az ezzel a kérdéssel foglalkozó határozatok száma, ugyanis az említett más nemzetközi testületek részéről bizonyos ellenállás volt tapasztalható. Ennek megfelelően a 72/22. ajánlás helyzetelemzést javasol, a 72/23. ajánlás a többi érdekelttel közös irányelvek kidolgozását javasolja, alapul véve az USA-ban kialakult gyakorlatot, a 72/26. ajánlás az érdekeltekkel közös elnevezési rendszert, ezenkívül az alakulatokat jelölő szakkifejezések és meghatározásuk egységesítését javasolja. A 77/21. ajánlás már bizonyos együttműködési eredményeket ismer el és további együttműködést ajánl a Nemzetközi Hidrográfiai Szervezettel, majd a 77/22. ajánlás az új nevek megállapítására vonatkozó úrlap kölcsönös elfogadását nyújtázza. A 82/12. ajánlás szerint az ENSZ-ben csak a tengerfenék-domborzati nevekkel foglalkozzanak (a tengerekével, óceánokéval nem).

13. Gyakori témája volt a konferenciáknak az *exonimák használata*. Ezt a sajátosan térképészeti szempontú szakkifejezést az ENSZ egységesítési tevékenységében a következők szerint határozták meg: az exonima "Egy bizonyos nyelvben használt földrajzi név egy olyan földrajzi alakulatra, amely kívül fekszik azon a területen, ahol ez a nyelv hivatalos. Az ilyen földrajzi név formájában eltér attól a névtől, amelyet a földrajzi alakulat fekvése szerinti terület hivatalos nyelvén (nyelvein) használnak." (az előző 2. pontban hivatkozott Technical terminology ... c. anyag *exonym* címszava). E kifejezés párja az *endonima*, értelemszerűen megfelel a hivatalos névnek vagy neveknek. Az exonimák térképi használata jelentős gond a térképkészítésben. Magyar szempontból közismertek a határaink közvetlen szomszédságában fekvő területek névhasználatával kapcsolatos gondok (vö. FÁBIAN PÁL, Bécs vagy Wien?: Pais-Eml. 555). Az ENSZ határozatai ezekkel a gondokkal szemben meglehetősen érzéketlenek. Az akkori politikai helyzet folytán figyelmen kívül maradt, hogy exonimák ebben a mi térségünkben jelentős részben azért keletkeztek, mert a környező országokban a magyar lakosság nyelve, a helységek magyar neve nem lett hivatalos. Az ENSZ-törekvések abból az egyébként logikus és gyakorlatias szempontból indulnak ki, hogy az exonima az egységesítést akadályozó tényező, bár az ezzel kapcsolatos első, 72/28. ajánlás elismeri, hogy "... bizonyos exonimák (hagyományos nevek) a nyelvek élő és lényeges alkotóelemei..." és az érdekelt ország-ra bizza annak meghatározását, hogy melyek ezek a "bizonyos" exonimák.

Először 1972-ben kerültek napirendre az exonimák. A 72/28. ajánlás azt javasolja, hogy a névtestületek a lehetséges törlések érdekében készítsenek exonimajegyzékeket, majd a 72/29. számú azt kéri, hogy csökkentsék az ilyen nevek térképi használatát. A 77/17. ajánlás arra hívja fel a figyelmet, hogy az újonnan függetlenné vált vagy új nevet elfogadott országok esetében minden más ország – ha lehet – a szóban forgó ország (valamelyik) nyelvén nevezze ezt az országot. (Ilyen alapon lett Ceylonból *Srí Lanka*, Felső-Voltából *Burkina* stb.).

A 77/6. ajánlás egy már készülő országnévjegyzéket említ, ami azóta sem készült el. Bár az ENSZ-nek van saját kiadású országnévjegyzéke, amit állandóan frissítenek (Terminology Bulletin No.333, Names of countries and adjectives of nationality. United Nations, New York, 1985.), de az nem testületileg jóváhagyott, és csak három nyelvű: angol,

francia és spanyol. A nehézségek a német és az orosz nyelvben jelentkeztek.

A 77/18. ajánlás újból sürgeti exonimajegyzékek összeállítását, a 77/19. ajánlás pedig pontosan meghatározza, hogy milyen neveket nem kell az ilyen jegyzékekbe felvenni: 1. amelyek a hivatalos névtől csak a névelő vagy a mellékjelek elhagyásában, kiegészítésében vagy módosításában, a főnév ragozásában vagy képzésében térnek el vagy a földrajzi köznévfelfordításával keletkeznek. A 82/10. (még mindig optimista) ajánlás újból az országnévjegyzék elkészítését sürgeti, a 82/11. ajánlás pedig kapcsolatfelvételt javasolt azzal az ENSZ-részleggel, ahol a fentiekben hivatkozott háromnyelvű országnévjegyzék készült (de ez sem segített). A 82/20. ajánlás kéri, hogy "...a nemzetközi problémákat okozó exonimákat csak ritkán és a nemzeti névtestülettől elfogadott egységes névvel (endonimával) együtt, zárójelben használják. A 87/13. ajánlás újból az exonimák csökkentésére hív fel. Felismerve azt a természetes jelenséget, hogy (pl. a magyarban is) az exonimákat használják az oktatásban, a sajtóban, a televízióban és rádióban, arra tesz ajánlást, hogy ezeket az intézményeket győzzék meg az exonimahasználat csökkentésének előnyeiről, de legalább arról, hogy az egységesített, hivatalos neveket (endonimákat) használják nagyobb számban. Azt is ajánlja ez a határozat, hogy a térképeken az exonimák mellett mindig legyen ott az eredeti, hivatalos név.

14. Viszonylag kevés ajánlás foglalkozik a *Földön kívüli alakulatok* nevével, hiszen az ilyen nevek megállapítása nem tartozik a gyakori térképészeti feladatok közé, továbbá egy másik testület, a Nemzetközi Csillagászati Unió tartja magát egyedül illetékesnek, hogy a földön kívüli égitestek felszínének részleteit jelölő nevekről döntsön. Ezt a ténnyt a következőkben felsorolt ajánlások is tükrözik.

A 72/21. ajánlás a más illetékes nemzetközi testületekkel való együttműködésre hív fel, a 72/24. ajánlás pedig olyan okmány kidolgozását sürgeti, mely (többek között) az ilyen nevek megállapítására vonatkozó technikai szabályokat és eljárásokat tartalmazna. A 77/23. ajánlás megállapítja, hogy a Földön kívüli neveket a nemzetek szükség szerint saját írásrendszerükben, a földrajzi közneveket pedig saját nyelvükön használják. Ugyanez az ajánlás a névjavaslatok részére egy űrlap kidolgozását tartja jónak.

Megjegyzem, hogy sem az itt említett űrlap, sem a korábban javasolt okmány nem készült el, bár erre a célra külön munkacsoport alakult. Éppen ezért a 82/13. ajánlás a munkacsoport megszüntetését javasolja, de hangsúlyozza a csillagászokkal való kapcsolattartás fontosságát.

15. A határozatok számát tekintve kétségtelenül az *írásszerek*, vagyis főleg a *nem latin betűs írásszerek latin betűs átírása* jelentette a legtöbb munkát és hozta a legtöbb eredményt. Értelemszerűen ebbe a kérdéskörbe tartoznak a *bármely más írásszerbe történő átírás és az írásbeliség nélküli nyelvek neveivel kapcsolatos, sőt, az egyes írásszereken belüli kérdések is.*

Írásszeren belüli kérdéssel három helyen találkozunk. A 67/10. ajánlás arra hívja fel a figyelmet, hogy a latin betűs földrajzi nevek írásában a nagybetűk is minden esetben tartalmazzák a mellékjeleket. A térképészésben ugyanis sok gondot okoz az a francia és spanyol gyakorlat, mely a hangsúlyjeleket a nagybetűk esetében elhagyja, ezzel lehetetlenné téve, hogy a (sokkal gyakoribb) kisbetűs írásban a mellékjelek visszaállíthatók legyenek. A 67/18. ajánlás az afrikai nyelvek esetében alkalmazott angol, francia közvetítő írások pontosabb hang-

jelölésére hívja fel a figyelmet. A 67/11. ajánlás az arab nyelvet használó országokat arra kéri, hogy a pontos átírások érdekében a földrajzi nevekből ne hagyják el a magánhangzók jelölését.

Az átírási rendszerekre vonatkozó ajánlások első csoportja az általános irányelvekkel foglalkozik. Ezen belül három ajánlás az írásbeliség nélküli nyelvek földrajzi neveire vonatkozik. A 67/17. ajánlás az ilyen nevek rögzítésére ad tanácsokat annak érdekében, hogy a térképre kerülő nevek minél megbízhatóbbak legyenek. A 67/20. ajánlás a bonyolult etnikai és nyelvi összetételű országokat arra hívja fel, hogy – amennyiben nem tették meg – gondoskodjanak a szóbeli úton gyűjtött nevek rögzítéséről egyértelmű fonémikus lejegyzéssel vagy fonetikus ábécé segítségével. A 87/22. ajánlás újból visszatér erre a kérdésre, külön említve az őshonos, bennszülött lakosság neveinek lejegyzését és hivatalos használatra történő megállapítását, majd regionális és nemzetközi konferenciák megtartását javasolja az ezen a területen alkalmazható módszerek összehangolására.

A latin betűs átírás általános kérdéseivel öt ajánlás foglalkozik. A 67/9. ajánlás az egységesítés célját fejt ki, vagyis azt, hogy minden egyes nem latin betűs írásrendszernek legyen egy nemzetközi használatra javasolt egyedüli átírási rendszere. Erre a célra munkacsoport alakítását javasolja (ez létre is jött, ma is megvan), hogy a szóba jöhető rendszereket az elfogadás érdekében megvizsgálják és anyagokat készítsenek elő. A 72/13. ajánlás a már elfogadott, nemzetközi használatra javasolt átírási rendszerek elterjesztését szorgalmazza. A 77/25. ajánlás azoknak az országoknak a bevonását sürgeti, melyek eddig nem vettek részt az ENSZ munkájában, és ezért az általuk használt átírási rendszerek sem kerülhettek napirendre. A 82/15. ajánlás azt az alapelvet állapítja meg, hogy nemzetközi használatra csak olyan rendszer javasolható, amelyet a javaslattevő ország a térképein már használ. (Ezt nem sikerült mindig betartani.) A 82/16. ajánlás arra szólít fel, hogy a szakértői csoport minden hozzá kerülő javaslatot az alkalmasság szempontjából vizsgáljon meg.

A határozatokban nem tükröződik, de főleg az első konferencián nagy vita alakult ki azzal kapcsolatban, hogy az átírási rendszerek megállapításában az átvevő elv vagy az átadó elv érvényesüljön. Főleg az angol nyelvterület képviselői pártolták az elsőt, vagyis azt, hogy pl. a latin betűs átírások esetében a latin betűt használó országok döntsék el, melyik legyen a nemzetközi használatra javasolt egyedüli rendszer. Ezen állásfoglalás mögött az az óhaj húzódott, hogy az angol nyelvterületen használt, jelentősen elterjedt, főleg amerikai rendszerek váljanak nemzetközi ajánlássá. Az erőviszonyok azonban a másik elv érvényesülését támogatták: rendre olyan latin betűs átírásokat fogadtak el, melyeket az érdekelt nem latin betűt használó országok javasoltak. Magyar részről ezt a második, átadói elvet támogattuk, pl. többek között így vált nemzetközi ajánlássá a kínai latin betűs ábécé (pinjin) és mások. Érdekes, hogy (részben a politikai fejlemények következtében) korábbi nem támogató szavazatuk ellenére az angol nyelvterület az írásbeliség minden szintjén majdnem egységesen áttért a Kína által javasolt és kért új írásmódra (*Peking* helyett *Beijing* stb.). Ugyanakkor a magyar használat (bár az ENSZ-ben támogattuk a kínai javaslatot) az új átírásnak csak igen korlátozott teret ad, maradunk a kínai, orosz, görög stb. hagyományos magyar átírásánál. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a nemzetközi rendszerek szokásos hangjelölése még szokatlanság esetén is sokkal közelebb áll az angol nyelv írásmódjához. Ez alól csak

a cirill betűt használók átírási rendszerei kivételek a sok mellékjel miatt. Nem is terjedtek el úgy, mint a kínai.

Az ajánlások legtöbbje meghatározott latin betűs átírási rendszerek nemzetközi használatára tesz javaslatot. A következőkben ezeket az írások betűrendjében sorolom fel:

amhara: 67/17., 72/7. (a második ajánlás pontosítja az elsőt azzal, hogy megadja a vonatkozó táblázat forrását);

arab: 67/12., 72/8., 77/9. (az első ajánlás nem nevez meg konkrét rendszert, ezt a második adja meg, majd a harmadik azzal a problémával foglalkozik, hogy a tényleges, 72/8. ajánlást az arab országok mindegyike miért nem követi);

asszámi: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari);

bengáli: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari); 82/17. (Banglades képviselőjének bevonásával további vizsgálatot ajánl);

bolgár cirill: 72/5., 77/10. (a második ajánlás táblázattal egészíti ki az elsőt);

dévanágari: 72/11., 77/12. Ez a két ajánlás tíz, az indiai régióba tartozó írást ölel fel, és a fentebb már idézett 82/15. ajánlással ellentétben a térképi gyakorlatban még nem alkalmazott javaslatnak tekinthető; az első ajánlás a táblázatok forrását jelöli meg, a második e táblázatokat módosítja, illetve javítja. A javaslatot indiai szakértő dolgozta ki.

görög: 87/19.;

gudzsaráti: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari);

ivrit: 72/9., 77/13, (a második ajánlás táblázattal egészíti ki az elsőt);

kannada: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari);

khmer: 72/1!.;

kínai: 67/15., 77/8. (az első ajánlás a Kínát az ENSZ-ben akkor képviselő Tajvan előterjesztésével foglalkozik, ami gyakorlatilag az angol-amerikai javaslat, a *Wade-Giles-rendszer* elutasítását jelentette, a második az akkor már Tajvan helyét elfoglaló Kínai Népköztársaságban használt *pinjin* átírás elfogadását jelentette);

koreai: 87/2! Ez kivételesen nem konkrét ajánlás, hanem egy, a Koreai Köztársaságban használt latin betűs átírás említése szóba jöhető nemzetközi rendszerként.

malajálam: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari);

orija: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari);

orosz cirill: 87/18.;

pandzsábi: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari);

perzsa: 67/13.

szerbhorvát cirill: 72/6., 77/11. (a második ajánlás táblázattal egészíti ki az elsőt);

telugu: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari);

thai: 67/14.;

urdu: 72/11., 77/12. (vö. dévanágari); 82/17. (Pakisztán bevonásával újabb vizsgálatot ajánl).

Végül, említeni kell a 82/14. ajánlást, mely arra tesz javaslatot, hogy a szakértői csoport foglalkozzon más írásrendszerek *arab írás-rendszerbe* történő átírásának lehetőségeivel, különös tekintettel arra a kérdésre, hogy a neveket a latin ábécén keresztül írják át vagy sem. Ebben az ügyben azóta semmi sem történt.

16. Az ENSZ földrajzinév-egységesítési tevékenységének legutóbbi néhány évében került előtérbe az egységesítéshez kapcsolódó *képzés és oktatás* ügye. A nemzetközi tanfolyamok szükségességét először a 72/18. ajánlás állapította meg, majd a 77/15. ajánlás ugyanezt megismételte. Az első olyan nemzetközi tanfolyam, melyet a földrajzi nevek egységesítésének szenteltek, 1982-ben valósult meg Indonéziában, ahogyan erről a 82/6. ajánlás bevezetője megemlékezik. Ugyanezen a konferencián a 82/5. ajánlás azt kéri, hogy a földrajzi nevek térképi használatát egyetemeken és főiskolákon oktassák, figyelembe véve "...mind a nyelvészeti, mind a kartográfiai igényeket." A 87/21. ajánlásból megtudjuk, hogy 1987-ben Marokkóban is volt egy ilyen tanfolyam, ezenkívül a tanfolyamok tantervének olyan megállapítására ad javaslatokat az ajánlás, amely a különféle regionális igényekhez való rugalmas alkalmazást tesz lehetővé.

17. Mint minden több országot érintő tevékenységben, a földrajzi-név-egységesítésben is fontos szerepe van a nemzetközi együttműködésnek. Már az első konferencia 67/5. ajánlása javasolja, hogy az ENSZ titkársága szolgáljon információs és dokumentációs központként (ld. az előző 6. pontban). Ez a szerepkör a mai napig fennáll. Mind az első konferencián, mind a további négy alkalommal az ajánlások egész sora a nemzetközi és regionális együttműködés részletes megvalósítására ad számos javaslatot, és próbálja egységes mederbe terelni az információk szétosztását. Ha ide vesszük azokat az ajánlásokat is, amelyek magukkal a konferenciákkal, a szakértői csoporttal, a regionális tanácskozással stb. foglalkoznak, akkor az öt eddigi konferencia harminchárom határozatát ismertethetnénk. Ez azért is felesleges lenne, mert az ajánlások jelentős része formális, a fennmaradók pedig szervezeti, technikai kérdések tisztázására születtek.

18. Az ENSZ földrajzinév-egységesítési tevékenysége sem mentes a manapság szokásos terminológiai divattól. Az eddigiekből azonban jól látható, hogy ez itt nem valamiféle öncélú játszadozás érdekében került napirendre, hanem a tevékenységgel kapcsolatban keletkezett sajátos fogalmak egyértelmű meghatározása tette szükségessé. Az előző 1. és 2. pontban idézett meghatározásokkal kapcsolatban már hivatkoztam egy szótárra, mely hozzáférhető a jelen dolgozat szerzőjénél, és valószínűleg az ENSZ-től is beszerezhető. A szótár a magyar megfelelők alapján 111 fogalom meghatározását tartalmazza angol, francia, spanyol, orosz, kínai és arab nyelven, és természetesen a megfelelő szakkifejezéseket. A következőkben felsorolom az a betűvel kezdődő magyar megfelelőket (a megfelelők egy még nem lektorált, ideiglenes fordításból valók).

ábécé
ábécé, transzkripció
ábécé, transliteráció
alakulat, fenékdomborzati
alakulat, Földön kívüli
alakulat, földrajzi
alakulat, mesterséges
alakulat, tengeri
alakulat, természetes
alakulat, topográfiai
alakulat, vízrajzi
alakulattípus-megjelölés
államnyelv

allofón
allográf
allomorfv
allonim
anyanyelv
átírás
átírás, latin betűs

19. A fent leírtak csupán vázlatos képet adnak a földrajzi nevek körében folytatott sajátos nemzetközi tevékenységről, hiszen nem volt lehetőség a szakértői csoport azon munkálatainak ismertetésére, amelyek a konferenciákon hozott határozatokban nem tükröződnek, nem foglalkoztam annak a regionális csoportnak a munkájával sem, melybe hazánk is tartozik, mert külön ismertetésbe kívánkozik. Csupán megemlítem, hogy 1991. júniusában Prágában Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország képviselői tartottak regionális tanácskozást. Befejezésül az ENSZ-tevékenységben való magyar részvétel néhány adatát ismertettem.

Az ENSZ-tevékenységről a 60-as évek elején a külügyminisztériumon keresztül az akkori Állami Földmérési És Térképészeti Hivatal kapott értesítést, illetve felkérést az előző 6. pontban ismertetett dokumentum véleményezésére. Az ugyanott 1963-ban alakult Földrajzinév-bizottság (mai jogutódja az FM-ben szervezett tárcaközi, azonos nevű bizottság) lényegében már az ENSZ-től kapott szempontok alapján (is) kezdte meg tevékenységét. A nyelvtudomány erős bizottsági képvisellete folytán (ez mind a mai napig megvan), lehetőség volt a nyelvi szakszerűség biztosítására is. Az eddigi öt konferencia közül hazánk az első három volt jelen (1967, 1972, 1977). A szakértői csoport ülészekain utoljára 1981-ben vettünk részt.

A jelen írás szerzőjét a szakértői csoport 1977-ben a latin betűs átírási rendszerekkel foglalkozó munkacsoport irányításával bízta meg. Ez a megbízás úgy szűnt meg, hogy a szakértői csoport ülészekain és a konferenciákon való részvételt a magyar szakigazgatási ágazat nem biztosította. 1981 óta csak a regionális tanácskozásokon veszünk részt. A budapesti tanácskozásokon a Földrajzinév-bizottság nyelvész tagjai is jelen voltak. Sajnos, az várható, hogy Magyarország az esedékes 1992. évi nemzetközi konferenciára sem fog senkit sem küldeni. Ennek ellenére azt tervezzük, hogy erre a konferenciára elkészítjük a Magyarországot tárgyaló, az előző 11. pontban említett földrajzinév-használati útmutatót. Ezt természetesen a bizottsági jóváhagyáskor nyelvészek is látni fogják.

FÖLDI ERVIN

* * *